

Pinja Viitasaari

POLIISI LÖI LUURIN KORVAAN
Diskurssianalyysi tietolähteistä Helsingin Sanomien
tutkivan journalismin artikkeleissa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Pinja Viitasaari: Poliisi löi luurin korvaan – Diskurssianalyysi tietolähteistä Helsingin Sanomien tutkivan journalismin artikkeleissa
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikan tutkinto-ohjelma
Huhtikuu 2023

Tämä tutkielma käsittelee tutkivan journalismin keinoja paljastaa yhteiskunnan epäkohtia erityisesti hyödyntämällä ei-vakiintuneita tietolähteitä, kuten rikoksen uhria, ensisijaisena lähteenä. Metodina on kriittinen diskurssianalyysi. Analyysia ohjaavat teoria journalismin tietolähteistä sekä tutkivan journalismin tavoitteet ja keinot.

Tutkielmassa vastataan kahteen tutkimuskysymykseen. Ensin analysoidaan, millaisen vaikutelman aineiston artikkelit antavat tietolähteistä. Tämän jälkeen vastataan siihen, kuinka journalistiset valinnat palvelevat tutkivan journalismin tavoitteita.

Aineisto koostuu kahdesta Helsingin Sanomissa ilmestyneestä tutkivan journalismin artikkelista. Molemmat artikkelit ovat ilmestyneet vuonna 2021. Artikkelit käsittelevät sitä, kuinka Suomen poliisi tutkii ihmiskaupparikoksia. Artikkeleissa pyritään journalistisen tutkimuksen avulla vastaamaan siihen, miksi uhrit ovat jääneet ilman oikeutta. Aineisto rajattiin kahteen artikkeliin niiden pituuden vuoksi. Kandidaatintutkielman laajuuteen nähden rajaus osoittautui riittäväksi.

Artikkelit luettiin analyysivaiheessa useaan kertaan. Havaintoja tehtiin tekstin ja tulkinan tasoilla sekä kriittisellä tasolla. Aineistosta löydettiin analyysin tuloksena uhridiskurssi, viranomaisdiskurssi ja asiantuntijadiskurssi. Uhridiskurssissa lukijalle luodaan kuvaa viattomasta uhrista, jota järjestelmä kohtelee epäoikeudenmukaisesti. Viranomaisdiskurssissa poliisi näyttäytyy epäluotettavana ja välinpitämättömänä. Asiantuntijadiskurssissa luodaan vaikutelmaa puolueettomista asiantuntijoista, joiden lausunnoilla vahvistetaan uhrien kertomuksia.

Tutkielman perusteella tutkivan journalismin artikkelit pyrkivät kertomaan lukijalle, kuinka oikeusjärjestelmä pettää rikoksen uhrit. Artikkeleissa esitetään myös vastauksia siihen, miksi näin tapahtuu. Poliisi-instituution toimintaa kritisoidessaan tutkiva journalismi tukeutuu vahvaan asiakirjanäyttöön. Artikkeleissa hyödynnetään uutistekstille epätavallisia kielen keinoja. Aineistossa käytetään esimerkiksi retorisia kysymyksiä ja tarinallisuutta.

Avainsanat: tutkiva journalismi, poliisi, tietolähteet, diskurssianalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA ONGELMANASETTELU	3
	2.1 Journalismin tietolähteet	3
	2.2 Korjauskertoimet	5
	2.3 Tutkiva journalismi	6
	2.3.1 Tutkiva journalismi Suomessa	6
	2.3.2 Tutkivan journalismin tavoitteet ja keinot	7
	2.4 Tutkimuskysymykset	11
3	AINEISTO JA METODI	12
	3.1 Aineisto	12
	3.2 Metodi	13
4	ANALYYSI JA TULOKSET	15
	4.1 Tietolähteet	15
	4.1.1 Uhrit	15
	4.1.2 Poliisi ja viranomaiset	17
	4.1.3 Asiantuntijat	20
	4.1.4 Asiakirjat ja dokumentit	21
	4.2 Toimittajan oma ääni	22
	4.3 Diskurssit	24
	4.3.1 Uhidiskurssi	24
	4.3.2 Asiantuntijadiskurssi	25
	4.3.3 Viranomaisdiskurssi	26
	4.4 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen	27
5	POHDINTA	31
6	LÄHTEET	33
7	AINEISTO	36

1 JOHDANTO

Tutkivalla journalismilla on erityinen kyky muuttaa yhteiskuntia oikeudenmukaisemmiksi ja demokraattisemmiksi. Suomessa tästä on todisteena esimerkiksi viime vuosien journalistiset selvitykset poliisin toiminnasta.

Helsingin Sanomat julkaisi laajan selvityksen Suomen poliisin puutteellisista ihmiskaupparikosten tutkinnoista keväällä 2021. Jutun seurauksena ylin laillisuusvalvoja, apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen aloitti asiasta selvityksen. Sen mukaan poliisi oli toiminut useissa tutkinnoissa lainvastaisesti. Selvitys johti yhden poliisin epäilyyn virkarikoksesta. Tammikuussa 2022 apulaisoikeuskansleri päätti käynnistää selvityksen myös puutteista seksuaali- ja lähisuhdeväkivaltarikosten tutkinnassa. Tämä tutkinta aloitettiin niin ikään *Helsingin Sanomien* journalistisen selvityksen ilmestyttyä.

Valtaosa suomalaisista pitää itsestään selvänä sitä, että poliisiin voi luottaa. Vuoden 2020 poliisibarometriin haastatelluista henkilöistä noin 91 prosenttia vastasi luottavansa poliisin toimintaan melko tai erittäin paljon (Vuorensyrjä ja Rauta 2020). Suomessa tutkivaa journalismia tutkineen Heikki Kuutin (1994) mukaan tutkivaa journalismia luonnehtii tällaisten itsestään selvältä tuntuvien asioiden haastaminen. Journalismi on Kuutin mukaan sitä tutkivampaa mitä selvemmin se täyttää kolme erityispiirrettä: tutkimus on toimituksen tekemää, tieto on yhteiskunnallisesti merkittävää ja tavoitteena on paljastaa jotakin kiusallista tai salattua.

Luottamus on Suomen tulevaisuudet -kirjassa haastatellun Seppo Kolehmaisien mukaan poliisin tärkein työkalu (Limnell ym. 2022, 174). Luottamuksen edellytyksenä on se, että poliisin toiminta koetaan lailliseksi ja oikeutetuksi. Poliisiorganisaatio pyrkii myös kontrolloimaan julkisuuskuvaansa, sillä se tiedostaa median vallan mielikuvan luomisessa (Chermak ja Weiss 2005). Poliisilla on yhä enemmän valtaa viestiä oma ehdoisesti sosiaalisen median kautta, ilman journalistia viestin haastajana (Lee ja McGovern 2013). Tämän vuoksi on mielekästä tutkia sitä, kuinka poliisi näkyy journalistisessa mediassa.

Uutisjournalismissa poliisi näyttäytyy kansalaisille usein neutraalina tiedottajana, jonka lausuntoja ei kyseenalaisteta. Sen sijaan tutkivassa journalismissa rikoksen uhrin kertoma voikin saada poliisin kommentteja suuremman painoarvon. Halusin tutkia, millä keinoilla tutkivan journalismin jutuissa tasapainoillaan kritiikin esittämisen ja objektiivisen ilmaisutavan välillä.

Poliisin ja median suhteita ei ole tutkittu Suomessa kovin paljon. Poliisin imagoa sekä joukkotiedotuksen ja poliisin suhdetta Suomessa on tutkinut Jarmo Puustinen (Puustinen 2017). Poliisi ja oikeuslaitos olivat mukana vuonna 2009 toteutetussa Media vallan verkoissa -hankkeen teemahaastatteluissa ja kyselyissä, jossa selvitettiin median valtaa ja vaikutusta eri yhteiskunta sektoreilla (Kunelius, Noppari ja Reunanen 2010).

Tässä tutkielmassa tarkastelen, millä keinoilla tutkiva journalismi paljastaa yhteiskunnan epäkohtia. Ensin kuvaan journalismin taipumista käyttää vakiintuneita tietolähteitä ja esittelen tutkimuskysymykset. Toiseksi esittelen tutkielman aineiston, eli kaksi *Helsingin Sanomien* poliisin toimintaa tutkivaa artikkelia ja metodin. Aineisto keskittyy siihen, kuinka Suomen poliisi tutkii ihmiskauppaa ja sen lähirikoksia, kuten seksuaalirikoksia. Lopuksi esitän tutkimustulokset ja mielekkäitä tutkimuksen kohteita tulevaisuudessa.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA ONGELMAN-ASETTELU

Luvussa taustoitetaan median suhdetta vallanpitäjiin ja esitellään teoria journalismin tietolähteistä. Teoria vastaa muun muassa siihen, millaisia tietolähteitä journalistit tavallisesti käyttävät ja miksi. Luvussa valotetaan tietolähteisiin liittyviä ongelmia ja toimintusten mahdollisuutta hallita niitä. Alaluku tutkivasta journalismista esittelee lyhyesti tutkivan journalismin historian Suomessa ja avaa tutkivan journalismin tavoitteita. Luvun lopussa esitellään tutkimuskysymykset.

2.1 Journalismin tietolähteet

Journalismin suhde vallanpitäjiin ja muihin keskeisiin tietolähteisiin on vaihdellut yhteiskuntarakenteiden muuttuessa. Vielä 1970-luvulla Suomessa suhteita luonnehti konsensushakuisuus. Toimittajat eivät haastaneet päättäjiä yhteiskunnallisissa kiistakysymyksissä yhtä hanakasti kuin nykyään ja lehdillä oli tiiviitä kytköksiä puolueisiin. (Noppiari 2010, 33.)

Journalistit omaksuivat 1980-luvulla kriittisyyttä ja riippumattomuutta korostavia arvoja. Suomessa murroksen huipentumana voi pitää vuonna 1981 kirjoitettua *Tamminiemmen pesänjakajat* -kirjaa, joka kertoi poikkeuksellisen röyhkeästi presidentti Urho Kekkonen mahdollisista seuraajista. 1990-luvun lamavuodet syvensivät kriittistä suhtautumista vallanpitäjiin entisestään. (Noppiari 2010, 34.) 1990-luvulla myös tutkiva journalismi saavutti Suomessa vakiintuneen aseman (Arolainen 2000, 114).

Nykyään median ja päättäjien suhdetta kiristää yhä voimistuva uutiskilpailu sekä tabloidisaatio eli henkilöitä korostava uutisointi. Median merkityksen kasvettua yhteiskunnassa organisaatiot ovat yhä tietoisempia julkisuuskuvastaan ja pyrkivät vaikuttamaan siihen. (Noppiari 2010, 34–35.)

Kriittisen suhtautumisen kasvusta huolimatta journalisteilla on taipumus tukeutua eliittiä eli vallanpitäjiä edustaviin lähteisiin. Oscar Gandy (1982) esittää, että journalistisia

valintoja ohjaavat uutistyydyssä useammin rutiinit ja kiireessä muodostuneet lähdekäytännöt kuin tietoinen toiminta.

Gandy (1982) jakaa journalistien käyttämät tietolähteet vakiintuneisiin ja ei-vakiintuneisiin. Vakiintuneita tietolähteitä ovat esimerkiksi viranomaiset, kuten poliisi, asiantuntijat ja poliitikot. Ei-vakiintuneita lähteitä ovat esimerkiksi yksityishenkilöt. Toimittajat hyödyntävät usein vakiintuneita lähteitä, sillä informaation saaminen niiltä on verrattain vaivatonta, taloudellista ja ennakoitavissa (Gandy 1982, 11). Vakiintuneet lähteet ovat paljon median kanssa tekemisissä ja niillä saattaa olla omat käytäntönsä median kanssa viestimiseen. Gandy (1982, 11) kuvaa suhdetta median ja vakiintuneiden lähteiden välillä vaihtosuhteeksi, jossa molemmat osapuolet hyötyvät toisistaan. Vakiintuneet lähteet hyötyvät journalistisen median valmiiksi tarjoamasta yleisöstä, uskottavuudesta ja kustannustehokkuudesta: yhden lehdistötiedotteen voi lähettää usealle mediatalolle, ja näin saada pienellä työllä laajan huomion. (Emt., 13.)

Gandyn (1982) mukaan media saa vakiintuneilta lähteiltä *informaatiotukiaisia*, eli valmiiksi journalistiseen käyttöön sopivaa materiaalia. Tyypillisiä informaatiotukiaisia ovat lehdistötiedotteet ja tiedotustilaisuudet. Informaatiotukiaiset helpottavat journalistin työtä, mutta ne saattavat hämärtää lähdekritiikkiä (emt., 12). Esimerkiksi yritykset saattavat tilata tutkimuksia markkinointi tarkoituksiin ja lähettää tutkimuksesta tiedotteen medialle. Ilman kriittistä suhtautumista vakiintuneisiin lähteisiin saatetaan sortua ajamaan yrityksen agenda.

Uutisissa esiintyessään vakiintuneet lähteet pyrkivät vaikuttamaan itseään koskevaan päätöksentekoon muuttamalla tietovarantoa, johon päätökset perustuvat. Lähteet näkevät suoran yleisöön vaikuttamisen tehottomaksi, sillä kansa voi vaikuttaa päätöksentekoon vain rajallisesti. Ne käyttävätkin lehdistöä mieluummin yleisen mielipiteen määrittelyyn kuin suoraan vaikuttamiseen. (Emt., 13–14.) Myös Media vallan verkoissa -tutkimushankkeessa (Kunelius, Noppari ja Reunanen, 2010) eri yhteiskuntasektorit kokivat median kautta vaikuttamisen lähinnä toissijaiseksi. Organisaatiot käyttävät vaikuttamiseen mieluummin suoria kontakteja, erityisesti tärkeinä pitämiensä asioiden kohdalla. Vastaajat kokivat, että näin keskustelua on helpompi hallita ja kompromissit ovat

todennäköisempiä. (Emt., 376–377.) Kyselyyn vastanneet organisaatiot kuitenkin kokivat saavansa haluamansa asiat ja näkökulmat journalistiseen julkisuuteen yleensä hyvin. (Emt., 364.) Tukeutumalla eliittilähteisiin journalismi tulee näin välittäneeksi eliitin näkökulmaa.

2.2 Korjauskertoimet

Valikoidessaan haastateltavia toimittajat tulevat valinneeksi ne tahot, jotka saavat osallistua yhteiskunnallisten ongelmien määrittelyyn. Määrittelyä tapahtuu median lisäksi muillakin areenoilla, kuten eduskunnassa, tutkimuksessa ja oikeuslaitoksessa. (Väliverronen 1996, 89.) Journalismista tekee erityisen areenan sen interdiskursiivisuus, eri puheryhminen saattaminen samaan julkiseen tilaan (Luostarinen 1991, 110). Tämän lisäksi joukkoviestimet puhuttelevat laajaa yleisöä (Väliverronen 1996, 89) toisin kuin esimerkiksi organisaation sisäinen viestintä.

Toimittajan ammattitaitoa on ymmärtää eri ryhmien intressejä ja puhetapoja. Taitava toimittaja tuo "eri kieltä" puhuvat ryhmät samaan juttuun niin, että lopputulos tasapainoinen ja järkevä kokonaisuus. Erilaisia käsitteistöjä ja omaa retoriikkaansa käyttävät haastateltavat asetetaan näin ikään kuin samalle viivalle. Luostarinen nimittää näitä journalistin interdiskursiivisiksi taidoiksi. (Luostarinen 1991, 110.)

Toimittajat käyttävät kielellisiä keinoja määrittäessään, missä roolissa ja millä auktoriteetilla eri tahot esiintyvät. Julkiseen keskusteluun osallistujien arvottaminen voi tekstin tasolla näkyä esimerkiksi adjektiiveina ja verbeinä. (Väliverronen 1996, 90.) Esimerkiksi poliisista syntyy lukijalle erilainen mielikuva, sen mukaan lukeeko jutussa, että poliisi "toteaa" tai poliisi "väittää". Jälkimmäinen implikoi, että poliisi on epäluotettava ja kiistanalainen.

Luostarisen mukaan toimittajia ohjaa sisäinen eettinen koodisto, joka sisältää "korjauskertoimia". Toimittajat ovat tietoisia siitä, että he käyttävät yhteiskunnallista valtaa tehdessään rajauksia ja valitessaan näkökulmia artikkeleihin. Toimittajilla on myös käsitys siitä, mitkä yhteiskunnalliset instituutiot kykenevät edistämään omia tavoitteitaan julkisuudessa. Juttuja tehdessään he pitävät valta-asetelmat mielessään ja pyrkivät

tasapainottamaan niitä. (Luostarinen 1991, 111.) Myös ympäristötuhoista uutisointia suomalaisessa mediassa tutkinut Väliverronen (1996, 93) havaitsi, että vallanpitäjien tai intressejään ajavien organisaatioiden vastapainoksi toimituksissa voidaan asettua altavastaajan puolelle.

Tämä näkemys on vastakkainen Gandyn (1982) ajatukselle toimittajasta, jonka työskentelyä ohjaavat ennen kaikkea pienimmän vaivannäön periaate, informaatiotukiaiset ja eliitin kuunteleminen. On syytä huomata, että Gandyn (1982) tutkimus keskittyy nopea-tempoiseen uutisjournalismiin, jota leimaa jatkuva kiire. Hän esittää, että tutkiva journalismi on työlästä ja eikä toimittajilla usein ole aikaa siihen (emt., 12). Mitä jos toimittajilla olisi aikaa etsiä kattavasti todisteita perustellakseen ei-vakiintuneiden lähteiden suosimista? Voitaisiko silloin tehdä itsenäisempää, kriittisempää ja paremmin demokratiaa palvelevaa journalismia?

2.3 Tutkiva journalismi

Tutkivat journalistit vapautetaan useista muita toimittajia rajoittavista tekijöistä: vakiintuneisiin lähteisiin tukeutumisesta, tasapainottelusta vastakkaisten kantojen välillä ja paineesta saada uutinen valmiiksi päivän päätteeksi. Tämä antaa tutkivalle toimittajalle mahdollisuuden verrata viranomaisten lausuntoja dokumentteihin ja uhrien kertomaan. (Ettema ja Glasser 1998, 10.) Näin on mahdollista pyrkiä kuutiin esittämään tiivistykseen tutkivan journalismin tavoitteesta eli selvittämään, mitä on todella tapahtunut, sen sijaan että raportoitaisiin vain, mitä joku sanoo tapahtuneen (Kuutti 1994, 87).

2.3.1 Tutkiva journalismi Suomessa

Suomen oikeusministeriön mukaan oikeusvaltiossa julkinen valta toimii lainsäädännön mukaan, kunnioittaa demokratiaa sekä perusoikeuksia ja sitä valvovat puolueettomat tuomioistuimet (Oikeusministeriö 2022). Journalismin tehtävänä on demokratiaa tukien raportoida kansalle, jos järjestelmä ei toimi lain mukaan. Joskus laittomuudet eivät tule esille ilman, että itsenäinen taho perehtyy asiaan ja kaivelee tietoja perusteellisesti. Tällöin tarvitaan tutkivaa journalismia.

Tutkiva journalismi vakiintui osaksi suomalaisen journalismin kenttää 1990-luvulla (Arolainen 2000, 114). Suomessa tutkivaa journalismia ovat tuottaneet pisimpään Ylen MOT ja *Helsingin Sanomien* tutkiva ryhmä, jotka molemmat perustettiin 1990-luvun lopulla. Heikki Kuutin tutkivaa journalismia käsitellyt väitöskirja ilmestyi vuonna 1995. Tutkivan journalismin yhdistys on jakanut tutkiville jutuille Lumilapio-palkinnon vuodesta 1992, jolloin yhdistys perustettiin (Arolainen 2000, 116). Suomessa tutkivat jutut ovat käsitelleet muun muassa yrityksissä ja instituutioissa tapahtuneita vallan väärinkäytöksiä, rikollisuutta ja historian tabuaiheita (emt., 121). Aiheiden ja näkökulmien valintojen taustalla näkyy ajatus journalismista vallan vahtikoirana (emt., 124).

Kiinnostus tutkivan journalismin tuottamiseen on vaihdellut yhteiskunnallisen ilmapiirin ja journalistisen perinteen mukaan. Myös eri tiedotusvälineiden painotukset ja journalistien motivaatio tehdä tutkivia juttuja vaikuttavat niiden määrään. (Kuutti 1994, 94.) Tutkivan journalismin arvostuksesta nykypäivänä kertoo esimerkiksi se, että *Ilta-lehti* käynnisti tutkivan journalismin koulutusohjelman vuonna 2021. Vuonna 2013 perustettu itsenäinen journalistinen julkaisu *Long Play* on tuottanut tutkivia juttuja jo kymmenen vuoden ajan.

2.3.2 Tutkivan journalismin tavoitteet ja keinot

Tutkivan journalismin tavoitteena on vastata erityisesti kysymyksiin ”miksi” ja ”kuinka” (emt., 87). Tutkiva journalismi paljastaa tietoa, joka on salattua tai kiusallista ja yhteiskunnallisesti merkittävää sekä journalistisen tutkimuksen tuottamaa. Tutkivan ja ei-tutkivan journalismin raja jää käytännön tasolla viitteelliseksi. (Emt. 93–94.) Tutkiva journalismi ei ainoastaan vahdi, toimiiko järjestelmä. Se voi myös haastaa nykyiset rakenteet asettamalla ne lukijoiden oikeustajun arvioitavaksi (Ettema ja Glasser 1998, 187). Se ikään kuin kutsuu lukijan katsomaan ja kyseenalaistamaan, millainen toiminta on mahdollista nykyisillä säännöillä. Yhteiskunnallisen keskustelun alustoina tutkivat jutut eivät kuitenkaan toimi. Ne ainoastaan kutsuvat instituutioita vastaamaan kritiikkiin, mutta eivät kerro, mikä vastauksen pitäisi olla (emt., 13).

Journalistit ottavat riskin nostaessaan jonkin asian kiistanalaiseksi oma-aloitteisesti, sillä vaihtoehtoisten näkökulmien tuominen esiin saattaa leimata median ”epäluotettavaksi tai moraalisesti kyseenalaiseksi” (Reunanen ja Koljonen 2014, 73). Toisin sanoen ei-vakiintuneiden lähteiden käyttö vaatii journalismilta enemmän perusteluja. Ettema ja Glasser (1998, 155) kuvailevat tutkivan journalistin vastuuta ”mielettömäksi” (awesome), sillä tutkivilla jutuilla saattaa olla suoria seurauksia niissä mainituille henkilöille. Päivittäisjournalismia tekevien toimittajien tarvitsee harvoin päättää, uskovatko he lähteitään. Tutkivien journalistien on sen sijaan tehtävä tämä päätös, sillä tutkiva journalismi on kriittinen vakiintuneita instituutioita kohtaan. (Emt., 159–160.) Toimittajat eivät yleensä anna viranomaiselle viimeistä sanaa tutkivissa jutuissa (emt., 101). Journalismin vastuun voi nähdä niin, ettei toimittaja ole vastuussa totuuden tietämisestä, mutta toimittajan vastuulla on laittaa itsensä parhaisiin paikkoihin tietääkseen ja päättääkseen mitä tietää (emt., 175).

Tutkivat toimittajat ovat taipuvaisia ottamaan vastuun siitä, että faktat ovat oikein, mutta välttävät vastuuta moraalista ja artikkelien julkaisun mahdollisista poliittisista seurauksista (emt., 155). Median vaikutus siihen, mitä asioita otetaan päätöksenteon agendalle ja mitä niistä päätetään, on suurimmillaan yksittäisissä, konkreettisissa ja tunteita herättävissä tapauksissa (Kunelius, Noppari ja Reunanen, 420). Kunelius, Noppari ja Reunanen (2010) tiivistävät median maailmanparannuspotentiaalin seuraavasti:

”Vetoamalla [enemmistön jakamiin moraalisiin periaateisiin] ja kohdistamalla huomio yksittäisiin epäkohtiin sekä kärjistämällä ja dramatisoimalla niitä, media voi saada aikaan poliittisen puheen lisäksi myös konkreettisia toimenpiteitä.” (Kunelius, Noppari ja Reunanen 2010, 409)

Tutkivan journalismin paradoksi on siinä, että toimittaja ei voi raportoida vallan väärinkäytöksistä määrittelemättä sitä, mikä on väärin. Ettema ja Glasser pitävät faktojen ja arvojen sekoittumista journalistisessa prosessissa vääjäämättömänä, sillä ihmisen tuotama tieto ja inhimillinen etu ovat yhteydessä toisiinsa. (Ettema ja Glasser 1998, 10–12.) Tutkijoiden mukaan tutkivan journalismin ei tulisi kieltää taipumustaan moraalien määrittelyyn, vaan luoda solidaarisuutta ihmisten välille ja auttaa kansalaisia olemaan parempia omantunnon huoltajia (emt., 202). Tutkiva journalismi voi laajentaa yhteisön

käsitystä omista arvoistaan ja halusta soveltaa niitä oikeudenmukaisesti tai olla osoitus siitä, että yhteisö ei välitä (emt., 83).

Oikean ja väärän määrittelyssä journalisti ohjaavat laki ja maalaisjärkeen perustuvat tulkinnat siitä, mikä on reilua ja kohtuullista. Lakia pidetään painavana moraalimäärittäjänä, joten toimittajat mielellään kaivavat juttuun selkeästi osoitettavissa olevan laittomuuden. (Emt., 71–72.) Kaikki epäeettinen ja moraalisesti kyseenalainen ei ole välttämättä laitonta, joten standardeja täytyy muodostaa myös maalaisjärkeen ja omaantuntoon tukeutuen (emt., 74). Konsensus tietyistä yleisesti jaetuista arvoista vapauttaa journalistit sen määrittelystä, mikä on oikein ja hyvää. Sen sijaan he voivat keskittyä faktojen ja todisteiden keräämiseen universaaliin ja julkiseen moraaliiin nojaten. (Emt., 61–62.)

Tutkivan journalismin ydintä on tuoda faktat esiin niin, että ne puhuvat puolestaan ja kutsuvat lukijaa tarkastelemaan omaantuntoaan (emt., 180). Tutkijoiden mukaan journalistit välttävät suoria syytöksiä instituutioita kohtaan, mutta osallistuvat moraalimäärittelyyn epäsuorasti. Toimittajat käyttävät retorisia ja narratiivisia strategioita esittäessään faktoja, jotta tarina olisi vaikuttavampi. Yksi retorisista keinoista on ironia, jonka avulla voidaan korostaa, että vallan väärinkäytökset ovat traagisia tapahtumasarjoja, joissa rehellisyys ja oikeus hylätään julmasti (emt., 12). Virkamiesten omien sanojen ja tekojen ristiriitaisuuden korostaminen on tutkivassa journalismissa yleinen strategia (emt., 94). Ironia voi toimia journalismissa korjauskertoimena, kun kirjoittaja ja lukija jakavat samankaltaisen moraalim. Ironian teho riippuu siitä, kuinka tärkeinä demokraattisia ideoita kuten reilua päätöksentekoa ja viranomaisten rehellisyyttä pidetään. (Emt., 105–106.)

Antaakseen keräämilleen faktoille ymmärrettävän muodon tutkivat journalistit kirjoittavat jutut tarinoiden muotoon. Narratiivi on myös tapa osoittaa moraalista auktoriteettia (Ettema ja Glasser 1998, 13). Journalismi puolustaa tarinoissaan reilua peliä, säädyllisyyttä ja yksilön vapautta. Tutkiva journalisti kertoo tyypillisesti tarinan uhrin ja pahiksen kohtaamisesta. Uhri on usein kunnan kansalainen, joka joutuu epäreilun järjestelmän uhriksi. Järjestelmää edustaa tarinan pahis, joka on aiheuttanut ongelman tai

epäonnistunut sen ratkaisussa. Uhri täytyy kuvata riittävän vilpittömäksi ja syyttömäksi, jotta tarina olisi tarpeeksi kiinnostava julkaistavaksi (emt., 114–116).

Narratiiveilla voidaan osoittaa myös ongelmien rakenteellinen luonne esimerkiksi henkilöimättä syyllisiä tarkemmin (emt., 125). Narratiivit eivät anna poliittisia ohjeita siitä, kuinka toimia, jotta uhrien kohtalo voitaisiin jatkossa estää. (Emt., 127–128.) Toimittajat pyrkivät vakuuttamaan lukijan paljastamalla kaavoja siitä, kuinka systeemi tekee väärinkäytökset mahdolliseksi. Kaavoja voidaan osoittaa keräämällä juttuihin useita tapauksia, joissa virkamiehet menettelevät samalla tavalla. (Emt., 148.) Lukija ikään kuin opetetaan tunnistamaan logiikka rivien välistä ja tekemään omat tulkintansa. Näin toimittajan ei tarvitse olla suoraan vastuussa siitä, mitä teksti antaa ymmärtää.

Tarinan viholliset osoitetaan lukijalle käyttämällä moraalisesti latautunutta sanastoa (emt., 12). Joissain tilanteissa toimittajalle saattaa olla epäselvää, onko viranomaisen kyseenalainen toiminta tietoista tai tahallista. Journalistit voivat silloin tasapainotella käyttämällä neutraalimpaa kieltä. Etteman ja Glasserin mukaan he eivät kuitenkaan voi täysin välttää moraalisten arvotusten tekemistä. (Emt., 168.) Tämä johtuu siitä, että faktat ja tarinat rakentuvat journalistisessa prosessissa yhtäaikaisesti (emt., 133). Faktoja järjestellessään toimittaja arvio niiden oikeellisuuden lisäksi niiden relevanssia. Arvot toimivat arvioinnin kriteereinä. (Emt., 135.) Toisin sanoen tarinat rakennetaan faktoista mutta tarina ohjaa sitä, mitkä faktat ovat relevantteja (emt., 152). Faktojen keräämistä, kysymysten kysymistä, ohjaa toimittajan arvaus siitä, mitä on saattanut tapahtua (emt., 139).

Toimittajat todentavat faktoja varmistamalla, että eri lähteiden kertoma sopii yhteen, tai esimerkiksi testaamalla kertooko haastateltava saman tarinan viikon kuluttua (emt., 140). Jos haastateltavat ovat eri mielisiä faktoista tai eivät suostu vahvistamaan toistensa kertomuksia, toimittajan on arvioitava, mille lähteelle hän antaa eniten painoarvoa. Toimittaja voi kiistanalaisissa tilanteissa tarjota lukijalle kaiken tiedon, joka hänellä on ollut tiedonhakuprosessissa käytettävissä. (Emt., 146–148.) Jutussa voidaan esimerkiksi kertoa, jokin seikka mitä haastateltava on erityisesti korostanut, kuvailla äänenpainoja tai kertoa, jos haastattelupyyntöön ei ole vastattu.

Tutkiva journalismi näyttäytyy teoreettisen viitekehyksen valossa uutisjournalismin vastavoimana, joka voi korjata eliitin määrittelemää näkökulmaa yhteiskuntaan. Sillä voi olla myös konkreettisia poliittisia seurauksia, kuten *Helsingin Sanomien* tutkivien juttujen takia aloitetut virkarikostutkinnat osoittavat. Medialle tutkiva journalismi on parhaimmillaan myyvä journalistinen tuote, jolla voi erottua kilpailijoista, ja pahimmillaan toimittajan työaikaan valtavasti hukkaava vesiperä.

2.4 Tutkimuskysymykset

Teoreettisen viitekehyksen perusteella olen päätenyt seuraaviin tutkimuskysymyksiin, joita tarkastelen *Helsingin Sanomista* kerätyn aineiston avulla:

1. Millaisen vaikutelman artikkelit antavat tutkivan journalismin tietolähteistä?
2. Miten journalistiset valinnat palvelevat tutkivan journalismin tavoitteita?

Tietolähteiden valinta vaikuttaa olennaisesti siihen, ketkä saavat tilaa määritellä yhteiskunnallisia ongelmia. Lisäksi merkitystä on sillä, kuinka lähteitä käsitellään jutuissa. Tarjoitan artikkelin antamalla vaikutelmalla niitä merkityksiä, joita lukijalle tarjotaan yhdistettäväksi artikkeleissa haastateltuihin henkilöihin. Tavoitteena on tarkastella tietolähteille annettuja rooleja ja painoarvoa representaatioita laajemmin.

Journalistiset valinnat sisältävät tekstissä käytettyjen kielellisten keinojen lisäksi sen, kuinka lähteet on valittu ja mitä tekstin perusteella on pääteltävissä jutun teosta prosessina. Tutkivan journalismin tavoitteilla viitataan Etteman ja Glasserin (1998) määritelmiin. Olennaista tutkivalle journalismille on tasapainotella objektiivisuuden ideaalin ja moraalisen määrittelyn välillä.

3 AINEISTO JA METODI

Luvussa esitellään tutkielman aineisto ja metodi. Perustelen aineiston rajauksen ja esitelen molempien aineistoartikkelin sisällön lyhyesti.

3.1 Aineisto

Aineisto käsittää kaksi Suomen poliisin toimintaa kriittisesti tarkastelevaa tutkivan journalismin artikkelia, jotka on julkaistu *Helsingin Sanomissa* vuonna 2021. Artikkeleissa käsitellään erityisesti ihmiskaupparikosten ja niiden lähirikosten tutkintoja.

Helsingin Sanomat on Sanoma-konserniin kuuluvan Sanoma Media Finlandin omistama sanomalehti. Lehti ilmestyy seitsemänä päivänä viikossa. Kansallisen Mediatutkimuksen (KMT 2022) mukaan tarkasteluvälillä vuoden 2021 heinäkuulta vuoden 2022 kesäkuuhun lehden kokonaistavottavuus oli 1 698 000 lukijaa viikoittain. Painetulla numerolla oli keskimäärin 601 000 lukijaa.

Yhtenä Suomen luetuimmista lehdistä *Helsingin Sanomien* toimituksella on mahdollisuus toteuttaa tutkivan journalismin projekteja. HS:n tutkivan journalismin ryhmä perustettiin vuonna 1997 (Arolainen 2000, 114). Muita tunnettuja tutkivan journalismin tuottajia Suomessa ovat esimerkiksi *Ylen MOT* ja *Suomen Kuvalehti*.

Rajasin aineiston koskemaan vuotta 2021, sillä silloin poliisia käsitteleviä tutkivan journalismin juttuja ilmestyi erityisen paljon. Tällä rajauksella löytyi neljä laajalti poliisin toimintaa kriittisesti käsittelevää artikkelia. Yksi näistä oli poliisiylijohtaja Seppo Kolehmainen haastattelu poliisin toiminnan ongelmista. Karsin tämän pois, sillä halusin keskittyä artikkeleihin, jotka *Helsingin Sanomat* oli nimennyt tutkivaksi journalismiksi. Kandidaatin tutkielman laajuuteen nähden kolme tutkivan journalismin artikkelia osoittautui turhan laajaksi. Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) on 33 sivua, Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) 19 sivua ja Virkamerkin varjossa -artikkelissa (HS 24.10.2021) 24 sivua. Aineistosta rajautui pois Virkamerkin varjossa -artikkeli (HS 24.10.2021), joka käsitteli poliisin aseman väärin käyttöä. Kaksi muuta artikkelia muodostivat selkeästi samaa aihepiiriä käsittelevän kokonaisuuden. Pienen aineiston

tutkimuksella en pyri laajaan yleistettävyyteen, vaan tarkkaan analyysiin kielenkeinoista ja tavoitteista.

Vuoden 2021 alussa ilmestynyt *Tutkinta lopetettu* (HS 25.4.2021) perustuu vuosien journalistiseen selvitykseen puutteista ihmiskaupparikosten tutkinnoissa. Siinä esitellään useita tutkintoja, jotka poliisi on lopettanut. Tutkinta lopetettu -artikkelin julkisuus loi painetta aloittaa laaja tutkinta poliisin toiminnasta.

Ehkä halusit kuitenkin vähän (HS 15.8.2021) kertoo ihmiskaupan uhriksi joutuneen Annan tarinan. Artikkelit esitellään ikään kuin jatkojuttuna Tutkinta lopetettu -artikkeliin. Anna poikkeaa ihmiskaupan uhreista ollessaan suomalainen. Jutun tarkoitus on osoittaa tarkasti, kuinka poliisilla on vaikeus tunnistaa psykologista kontrollia ihmiskauppata-pauksissa. Uhrit esiintyvät artikkeleissa nimimerkillä, lukuun ottamatta Tutkinta lope-tettu -jutun (HS 25.4.2021) Viktor Podoljanchukia, jonka tapausta oli käsitelty julkisuu-
dessa jo aiemmin.

3.2 Metodi

Valtasuhteita hahmottaakseni käytän metodina kriittistä diskurssianalyysia. Havainto-
jen tekemistä ohjaavat myös teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset. Diskurssi-
analyysilla viitataan tutkimusmenetelmiin, jotka tutkivat, kuinka sosiaalinen todellisuus
rakentuu kielellisissä prosesseissa ja tuotoksissa. Tavoitteena on tutkia, miten ihmiset
tekevät asioita ymmärrettäväksi kielenkäytöllään sekä tarkastella diskurssin ja todelli-
suuden välistä suhdetta. (Pynnönen 2013, 9.) Sosiaalinen todellisuus tuotetaan diskurs-
sien avulla. Diskurssit voidaan määritellä vakiintuneiksi puhekäytännöiksi tietystä ilmi-
östä (emt., 7). Huomio kiinnittyy tekstin rakenteisiin, joilla vaikutetaan lukijaan (emt.,
30).

Tekstistä voi hahmottaa kolmetasoa, joilla havaintoja tehdään (Pynnönen 2013, 25):
tekstin taso, tulkinnan taso ja kriittisyyden taso. Tekstin tasolla tarkastellaan esimer-
kiksi verbimuotoja ja sanavalintoja sekä tekstin järjestystä ja rakennetta. Pyrkimyksenä
on selvittää, mitä ilmiöstä sanotaan. Tekstin tasolla analyysia voidaan tehdä muun

muassa luokittelemalla aineistoa. Laajemmalla kontekstilla ei ole suurta merkitystä. Ensimmäinen taso toimii tekstin avaamisessa syvemmille tasoille. (Emt., 25–26, 32.)

Tulkinnan tasolla tarkastellaan, miten ilmiö kuvataan ja millaisia merkityksiä sille annetaan. Havainnot yhdistetään laajempaan asiayhteyteen. Olennaista tulkitsevassa analyysissä on kuvata, kuinka diskurssi muotoutuu, ja millaisena sen kuvaamat ilmiöt näytetään sen valossa. (Emt., 27, 32.) Tutkielmassa tulkinnan tasolle edetään tietolähteiden esittelyn jälkeen, jolloin esittelen tekstistä erottuvat diskurssit.

Kriittinen taso on omiaan osoittamaan, kuinka teksti palvelee tai haastaa vallitsevia valtarakenteita yhteiskunnassa. Sen tarkoitus on osoittaa, miksi kirjoittaja on antanut ilmiöille tiettyjä merkityksiä. Kriittisellä diskurssianalyysillä on emansipatorinen tavoite, eli se pyrkii sosiaaliseen muutokseen paljastamalla alistettujen ihmisryhmien epätasa-arvoista kohtelua. Toisin sanoen sen avulla voidaan tarkastella, kuinka tekstit pitävät yllä tai vastustavat yhteiskunnallista valtaa. (Emt., 28–30, 32.)

Diskurssianalyysi antaa runsaasti mahdollisuuksia tekstin tarkasteluun. Jotta analyysi säilyy mielekkään laajuisena tutkimuskysymyksiin vastaamisen kannalta, tekstejä on tarkasteltu teorian ohjaamana. Erityisesti analyysiin on poimittu Etteman ja Glasserin (1998) esittelemiä tutkivan journalismin keinoja, kuten viholliskuvien luonti.

Artikkelit on luettu useaan kertaan. Havaintoja on tehty muun muassa verbimuodoista, sanavalinnoista ja siitä kuinka näillä luodaan merkityksiä. Tutkielmassa vastataan lopuksi siihen, miksi tällaisia merkityksiä luodaan, eli mitkä ovat toimittajan motiivit kirjoittaa instituutioista ja ihmisistä tietyllä tavalla.

Mahdollisia tutkimuksen ongelmia ovat tekstin monitulkintaisuus ja tutkijan mahdollinen puolueellisuus. Yhteistä kaikelle laadulliselle tutkimukselle on tekstin tulkinta ja siihen liittyy aina mahdollisuus tulkita väärin tai painottaa tulkinnassa asioita analyysia vääristävällä tavalla. Tulkinta perustuu aina tulkitsijan ennakkokäsityksille tekstistä ja sen sisällöstä (Kaakkuri-Knuuttila 1998). Lisäksi tulkintaan voi vaikuttaa vaikeus nähdä, mitä artikkeleissa on jätetty kertomatta. On helpompi tulkita kirjoitettua kuin kirjoittamatonta.

4 ANALYYSI JA TULOKSET

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiin aineiston analyysillä ja sieltä poimituin esi-merkein. Havainnot on jaoteltu tietolähteiden mukaan. Teen havaintoja tekstin tasolla ja tulkinnan tasolla. Tulkinnan tasolle siirrytään analysoitaessa tekstistä nousseita dis-kursseja. Kriittinen taso tulee mukaan vastatessa toiseen tutkimuskysymykseen. Kriitti-sellä tasolla kysymys on siitä, miksi toimittaja on tehnyt havaitut valinnat. Tietolähteiden tarkastelun lisäksi tarkastelen, kuinka toimittajan ääni näkyy aineistossa. Toimittajan oma ääni valikoitui tarkastelun kohteeksi, sillä se on poikkeuksellinen journalistinen va-linta, joka selvästi erottui aineistoista analyysin edetessä.

4.1 Tietolähteet

Aloitan kuvailemalla lyhyesti yleistä vaikutelmaa, joka tarkastellusta lähteestä muodos-tuu.

4.1.1 Uhrit

Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) kerrotaan usean ihmiskaupan uhrin ta-rina. Tarkastelen erityisesti, millainen kuva ensimmäisenä esitellystä Malista luodaan. Thaimaalainen Mali muuttaa tyttärensä kanssa Suomeen suomalaisen miehen perässä. Hän ei kyseenalaista miehen motiiveja ja ymmärtää vasta kahden viikon jälkeen, että kyseessä ei ole romanttinen kumppanuus. Mali näyttäytyy myös äitinä, joka haluaa tyt-tärensä parasta. Hän suostuu muuttoon sillä ehdolla, että tytär pääsee suomalaiseen kouluun.

Artikkelissa kerrotaan toinen toistaan kurjempia yksityiskohtia Malin elämästä miehen luona. Lukija voi omakohtaisesti kuvitella, miten nöyryyttävää olisi olla riippuvainen ih-misestä, joka ei anna syödä samaa ruokaa tai käyttää samaa vessaa itsensä kanssa. Malin on vaikeaa lähteä tilanteesta, sillä ei osaa suomen kieltä eikä hänellä ole rahaa. Lukijalle kerrotaan myös, että Malin tytär on pakotettu työhön ja molempia pidetään nälässä. Malin tytär pääsee lopulta kouluun heidän päästyään pois miehen luota. Tätä ei kerrota lukijalle suoraan, vaan se tuodaan esiin tarinanomaisesti:

”Haastattelu Malin asunnolla keskeytyy hetkeksi, kun ovi käy.

Tytär on tullut koulusta.” (HS 25.4.2021)

Lukija ohjataan itse päättämään, että tytär on päässyt kouluun perheen saatua apua. Lisäksi käy ilmi, että Malilla on oma asunto.

Tutkinta lopetettu -artikkelissa esitellään myös muun muassa Aminan ja Viktor Podolianchukin tapaukset. Heistä kerrotaan samoin keinoin kuin Malista esimerkiksi tarinallistamalla tapahtumia ja kuvailemalla heidän tunteitaan. Amina pakotetaan väkivaltaisen miehen kanssa naimisiin, jonka jälkeen pariskunta muuttaa Suomeen. Viktor Podolianchuk on rakennusalalla työskentelevä ukrainalaismies, joka aloittaa oikeustaistelun yritystä vastaan, joka ei maksa hänelle palkkaa asianmukaisesti.

Kaikille uhreille yhteistä on se, että he ovat enemmän pettyneitä järjestelmän toimintaan kuin omaan kohtaloonsa. Mali sanoo ”Vaikka eivät uskoisi minua, olisivat edes kysyneet”. Amina puolestaan korostaa kiitollisuuttaan turvakodin työntekijöitä kohtaan, vaikka hänkään ei saa oikeutta oikeusjärjestelmän kautta. Hän myös kehuu Suomea tasa-arvoiseksi maaksi ja ihailee mahdollisuutta elää ihmisarvoista elämää eron jälkeen. Viktor Podolianchuk kertoo jutussa, ettei raha ole hänen motiivinsa oikeuksien peräämiselle. Hänelle on merkitystä sillä, että ”häntä kohdellaan lain edessä kuten muitakin”.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) kerrotaan ihmiskaupan uhriksi joutuneen Annan tarina. Tapaus on toimittajan mukaan poikkeuksellinen, sillä Anna on suomalainen, ja ihmiskaupparikosten uhrin ovat usein ulkomaalaisia. Annasta välittyvä hyväntahtoinen ja naiivi kuva. Anna suostuu muuttamaan häntä parittaneen miehen luokse sillä tämä lupaa, että Anna pääsee osaksi hyväntekeväisyshanketta. Jutussa kerrotaan, että Anna on koulukiusattu, yksinäinen ja masentunut. Anna ”anelee miestä” jättämään alaikäiset rauhaan, kun mies yrittää saada alaikäistä tyttöä myymään seksiä.

Artikkelissa kerrotaan useasti, millaisia tunteita ja tulkintoja Annalle on tilanteista herännyt. Erityisesti kokemusten rankkuutta korostetaan. Ennen avun saantia Annan kuvaillaan olleen itsetuhoinen ja avun piiriin päästyään Anna ”romahti”. Annan subjektiivinen kokemus nostetaan jutussa olennaiseksi näkökulmaksi: ”Annalle jäi poliisin

käytöksestä tunne, että hänen epäiltiin valehtelevan” (HS 15.8.2021). Tämän mainitaan myös aiheuttaneen Annalle häpeää.

Artikkelissa kerrotaan, että nykyään ”Anna opiskelee, asuu itsenäisesti, harrastaa, viettää aikaa perheen kanssa, käy psykoterapiassa”. Samalla kerrotaan, miten Annan kokema trauma oirehtii vielä vuosien jälkeen tapahtumista. Annaa ahdistaa se, että mies vapautettiin syytteistä ja on vapaa tekemään uusia rikoksia. Vielä pahemmalta hänestä kuitenkin tuntuu se, miten poliisi kohteli häntä. Anna kertoo luottaneensa poliisiin ennen omaa tutkintaansa. Hänen auktoriteetti uskostaan kertoo lainaus: ”Jos edes poliisi ei ymmärtänyt, että ollakseen kiinni tilanteessa ei tarvitse olla fyysisesti vangittuna, miten joku muu ymmärtäisi?”. Näin lukijalle syntyy mielikuva Annasta, joka on kuin kuka tahansa poliisiin luottava kunnan kansalainen.

4.1.2 Poliisi ja viranomaiset

Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) poliisi ei ole halukas selvittämään ukrainalaismiehen tapausta. Poliisi ei esimerkiksi vastaa asianajajan viesteihin tai suostu käymään varastolla, josta ukrainalaismiehen väitetään varastaneen metallilistoja. Erityisen välinpitämättömän kuvan poliisista antavat ylitarkastajan muistiinpanot hänen ja ylikonstaapelin välisestä keskustelusta:

”[Ylikonstaapeli] kertoo tietävänsä kyllä, että asiassa on ollut ’se ja se uhri ja plaa plaa plaa, ikäviä oloja plaa plaa’. ” (HS 25.4.2021)

Poliisit eivät vastaa myöskään toimittajalle tai siirtävät kysymykset seuraavalle poliisille, joka ei suostu vastaamaan. Artikkelissa käytetään sanaparia ”poliisin mielestä”. Tämä luo poliisista puolueellista ja epäammattimaista vaikutelmaa. Poliisin epäammattimaisuus tuodaan jutussa esiin myös hienovaraisemmin. Ensin kerrotaan paikallispoliisin kieltäytyvän turvauksselvityksen tekemisestä. Paikallispoliisi sanoo, että selvitystä voi pyytää suojelupoliisilta ja ilmoittaa, että paikallispoliisi ei tee selvityksiä. Tämän jälkeen tekstissä kerrotaan, että poliisin sanoma ei pidä paikkaansa. Toimittaja ei syytä poliisia valehtelusta, mutta tuo selvästi esiin, että poliisi ei puhu totta.

Epäammattimaista kuvaa poliisista vahvistetaan myös asiantuntijalausunnolla. Helsingin yliopiston rikosoikeuden professori Sakari Melander kommentoi useita jutussa esiteltyjä kesken jääneitä ihmiskaupparikostutkintoja. Hän kertoo, miltä osin ne ovat hänen mukaansa puutteellisia. Lopuksi hän toteaa: *”Näistä tapauksista syntyy sellainen laaja kuva, että viranomaiset eivät tunnista mitä ihmiskauppa on.”* (HS 25.4.2021)

Poliisista välittyy avoimen asenteellinen vaikutelma. Tämä tulee esiin ylitarkastaja Tafari muistiinpanoista ylikonstaapelin kanssa käydystä keskustelusta:

”Hän [ylikonstaapeli] kertoo, että hänellä on jo sen verran työkokemusta, ja että näin pienessä kylässä tunnetaan jo ihmisiä sen verran ja tunnetaan heidän toimintaansa... ja ukrainalaisilla on usein taipumus reagoida asioihin omalla tavallaan.” (HS 25.4.2021)

Artikkelissa (HS 25.4.2021) mainitaan poliisin lisäksi Maahanmuuttoviraston yhteydessä toimiva ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Auttamisjärjestelmän ylitarkastaja Terhi Tafari ja uhrin asianajaja yrittävät saada oikeusprosessin käyntiin tuloksetta, sillä tutkinnan aloitus on poliisin päätettävissä.

Juttua varten on haastateltu noin kymmentä lakimiestä eri puolilta Suomea. Suurin osa heistä on kokenut, että Suomen poliisi tutkii ihmiskaupparikoksia puutteellisesti. Jutussa myös mainitaan, että kaksi lakimiehistä ovat päättäneet lopettaa ihmiskaupparikosten tutkinnat, sillä he ovat niin turhautuneita järjestelmään. Lukijalle syntyy kuva, että lakimiehet jakavat käsityksen järjestelmän toimimattomuudesta, ja että ongelma koskee koko Suomea.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) Annan tapausta tutkineet poliisit vaikuttavat epäreiluilta ja epäammattimaisilta. Poliisi hidastelee asioiden käsittelyssä ja kadottaa kuulustelupöytäkirjan sivuja. Tutkinnanjohtaja kirjoittaa, että Anna kieltäytyy asianajajasta, vaikka Anna kiistää kieltäytyneensä. Poliisit eivät tarjoa Annalle avustajaa, ja myöntävät tämän virheen. Auttamisjärjestelmän kirjauksen mukaan poliisi *”ei ollut tietoinen Annan oikeudesta maksuttomaan avustajaan”*. Poliisit eivät osaa kommunikoida ulkomaalaisen poliisin kanssa englanniksi. Lisäksi Annaa kuulustellut poliisi

esittää Annalle mielivaltaisesti pyynnön tuoda miehen tupakat mukanaan poliisilaitokselle.

Annan mukaan häntä kuulustellut poliisi esittää Annasta sopimattoman kommentin: ”Kuulustelun aikana kuulustelija kysyi minulta viitaten seksin myyntiin: ’sinä olet hieman boheemi ja tykkäät testailla asioita, ehkä halusit kuitenkin vähän kokeilla?’” Poliisi ei suhtaudu toimittajaan tosissaan ja vastaa tälle ivalliseen sävyyn. Jutussa kirjoitetaan:

”Kun yksilöin tutkinnanjohtajalle kysymyksiä, hän kirjoitti takaisin, että viestini vaikuttaa lähinnä maitolaiturilta huutelulta ja totesi lopuksi: Onnea peliin!” (HS 15.8.2021)

Syyttäjistä syntyy varsin samanlainen vaikutelma kuin poliisista. Syyttäjä haluaa siirtää tapauksen tutkinnan pois Suomesta, eikä kukaan voi estää häntä. Toimittajan kysyessä asiasta syyttäjä ei vastaa. Nimettömänä haastateltu poliisi pitää syyttäjän perustelua siirtää tutkinta ”ontuvana”. Poliisi myös uskoo, että syyttäjä siirsi tutkinnan ”pienentääkseen juttupinoa pöydällään”. Annan tapausta tutkii myös ulkomaalainen poliisi. Annan asianajaja kuvailee ulkomaalaisen poliisin asennoitumista ”nihkeäksi” ja ”välinpitämättömäksi”.

Annan tapauksen tutkintaa yrittävät edistää yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, ihmiskaupanuhrien auttamisjärjestelmän ylitarkastaja ja Annan asianajaja. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto antaa lausunnon Annan tapauksesta ja pyytää selvitystä poliisilta. Valtuutettu ei kuitenkaan ottanut yhteyttä valtakunnansyyttäjään, jotta Annan tutkinta voitaisiin avata uudelleen. Jutussa kerrotaan, että jutuntekohetkellä virassa ollut yhdenvertaisuusvaltuutettu pahoittelee asiaa. Auttamisjärjestelmän ylitarkastaja keskustelee päätutkijan kanssa, ja järjestelmään tehdään kirjauksia tutkinnan etenemisestä. Rikosuhripäivystyksen avulla Anna saa asianajajan ja paikan asuntolasta. Annan asianajaja haluaa pitää Annan puolia ja ”yrittää varmistaa”, että tutkinnassa huomioidaan kaikki tarpeellinen. Poliisi kuitenkin tekee asianajajan työstä vaikeaa: ”Kun asianajaja pyysi poliisilta esitutkintamateriaalia, poliisi ei ensin vastannut ja lopulta toimitti vain Annan kuulustelukertomuksen.” Asianajaja ”ei saa todellista mahdollisuutta lausua

tutkinnasta mitään”. Lukijalle välittyy kuva asianajajasta, joka yrittää parhaansa mutta jolla ei ole valtuuksia vaikuttaa poliisin toimiin.

Myös poliisi yrittää Annan mukaan olla hänen ystävänsä ja antaa neuvoja, mutta Anna ei tulkitse tätä vilpittömäksi. Poliisi muun muassa sanoo kuulustelun jälkeen, että ”sivunusta pitää myös löytyä se Anna, joka panee lopun asioille ja sanoo että NYT SAATANA” (HS 15.8.2021).

4.1.3 Asiantuntijat

Tutkinta lopetettu -jutussa (HS 25.4.2021) asiantuntijoina ovat rikosoikeuden professori Sakari Melander, asianajaja Emilia Kaikkonen ja rikosuhripäivystyksen erityisasiantuntija Pia Marttila.

Sakari Melanderille tapaukset vaikuttavat tulevan yllätyksenä. Tämä vahvistaa lukijalle kuvaa siitä, että tapauksissa on jotain uutisarvoista. Melander on kutsuttu Sanomataloon arvioimaan tapauksia toimittajan kanssa. Jutussa kuvaillaan, että ”Melander tuijottaa keskittyneenä valkokankaalle”. Lukija voi näin kuvitella itsensä samaan tilaan arvioimaan tapauksia yhdessä Melanderin kanssa. Professori jäisi hahmona etäiseksi, jos juttuun olisi ainoastaan lainattu hänen kommenttejaan.

Emilia Kaikkonen kertoo ihmiskauppatutkintojen tilanteesta Suomessa ja puutteellisten tutkintojen seurauksista uhreille. Kaikkosen asiantuntijuutta perustellaan jutussa muun muassa sillä, että hän on ollut mukana kaikissa Suomen merkittävässä ihmiskaupparikostutkinnoissa ja tutkinut aihetta gradussaan. Kaikkosesta rakennetaan lukijalle tuttua hahmoa kertomalla, kuinka hän päätyi erikoistumaan ihmiskaupparikoksiin. Jutussa kerrotaan, että Kaikkosen ”vieruskaveri nappasi aiheen nenän edestä” tämän graduseminaarissa. Tällä selitetään, miksi Kaikkonen valitsikin aiheekseen ihmiskaupparikokset, mutta se on myös omiaan herättämään sympatiaa asianajajaa kohtaan. Tekstissä tuodaan esiin, että haastattelu on tehty Kaikkosen toimistolla Helsingissä eikä esimerkiksi puhelimitse.

Rikosuhripäivystyksen erityisasiantuntija Pia Marttila kertoo ihmiskauppatutkinnoista uhrien näkökulmasta. Hänen asiantuntijuuttaan käytetään kumoamaan uhreja kyseenalaistavat väitteet, joiden mukaan ”uhrit tuntevat suomalaisen järjestelmän ja tekevät perättömiä ilmoituksia saadakseen jäädä Suomeen”. Marttilan mukaan rikoksesta ilmoittaminen aiheuttaa uhrille usein ongelmia oleskeluluovissa. Marttila ei esitä tarkkoja lukuja tai selvennä, millä tavoin ilmoittaminen aiheuttaa ongelmia, mutta hänen asiantuntija-asemalleen annetaan suuri painoarvo.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) asiantuntijana toimii oikeuspsykologi Julia Korkman. Hänen pätevyyttään perustellaan kertomalla, että hän on ”kouluttanut poliisia sekä oikeuslaitosta kuulustelumenetelmistä yli vuosikymmenen ajan”. Korkman vahvistaa jutussa aikaisemmin esitetyn väitteen siitä, että poliisilla on vaikeuksia tunnistaa ihmiskauppa- ja lähisuhdeväkivaltilanteisiin liittyvää psykologista kontrollia. Hän myös vahvistaa, että psykologinen kontrolli voi tehdä uhrin toimintakyvyttömäksi.

Korkman ei syytä poliisia asenteellisuudesta tai välinpitämättömyydestä. Hän tuo esiin sen, että kaikki poliisit eivät ole huonoja kuulustelijoita. Toisaalta Korkman pitää poliisien vaihtelevia kuulustelutaitoja ”kestämättömänä tilanteena”, joka aiheuttaa uhreille turhaa kärsimystä. Korkman pitää tärkeänä, että poliisi saa lisäkoulutusta kuulustelutekniikoista. Hän muistuttaa, että poliisi saattaa kirjata kuulustelupöytäkirjaan omia ennakkokäsityksiään tukevia tulkintoja ”täysin tiedostamatta”. Hän pitää ”uskomattoman vanhanaikaisena” sitä, että kuulusteluja ei videoida ja ehdottaa tätä ratkaisuksi.

4.1.4 Asiakirjat ja dokumentit

Molemmissa artikkeleissa kerrotaan, millaisiin dokumentteihin toimitus on juttua tehdessään perehtynyt. Näitä ovat muun muassa viranomaisten asiakirjat, pikaviestikeskustelut, poliisin päätökset ja sähköpostit.

Asiakirjojen käytöstä kerrotaan määrällisesti Tutkinta lopetettu -jutussa (HS 25.4.2021), jossa mainitaan toimituksen käyneen läpi ”lähes sata poliisin päätöstä”. Jutussa myös mainitaan esimerkiksi, mitä viestinvaihtoa HS:n toimitus on nähnyt, ja mitä siitä on

pääteltävissä. Dokumentteja käytetään vahvistamaan uhrin kertoma. Poliisin päätöksistä lukija saa myös tietoa tapauksen yksityiskohdista. Näin toimittajan ei tarvitse välttämättä kysyä haastateltavalta traumaattisista kokemuksista ollenkaan.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) kerrotaan jutun asiakirjanäytöstä seuraavasti:

”Jutun tiedot perustuvat muun muassa viranomaisten materiaaliin kahdesta maasta, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakirjoihin, terveydellisiin asiakirjoihin, muuhun Annaa koskevaan asiakirja-aineistoon kuuden viime vuoden ajalta sekä lukuisiin haastatteluihin ja viesteihin.” (HS 15.8.2021)

Jutussa lainataan myöhemmin auttamisjärjestelmän kirjauksia, kuulustelupöytäkirjaa sekä Annan ja toimittajan välistä pikaviestikeskustelua. Auttamisjärjestelmän kirjausta Annan tilanteesta siteerataan pitkästi. Lainaus sisältää yksityiskohtia Annan tapauksesta. Kuulustelupöytäkirjaa käytetään vahvistamaan Annan väite siitä, ettei hänelle kerrottu rikoksen uhrille kuuluvista tukipalveluista. Jutussa lainataan myös Annan toimittajalle lähettämiä viestejä. Anna ihmettelee viesteissä, kuinka hänen tilanteensa on mahdollinen.

4.2 Toimittajan oma ääni

Toimittajan roolia ei ole häivytetty jutuissa pois, vaan artikkeleissa on käytetty feature-journalismissa tyypillisiä tyylikeinoja. Toimittaja esimerkiksi esittää omia ajatuksiaan, käy vuoropuhelua haastateltavan kanssa ja käyttää minämuotoa. Toimittajan ääni näkyi erityisesti juttujen lopussa. Retorisia kysymyksiä käytetään yhteenvetona siitä, mitä jutussa on kerrottu ja arvauksina siitä, miten tulevaisuudessa voisi käydä. Kysymyksiä esitetään artikkeleissa tekstissä yksittäin tai useita peräkkäin.

Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) on poikkeuksellinen lopetus. Toimittaja kertoo suomalaisten korkeasta luottamuksesta poliisiin, kyseenalaistaa onko poliisi luottamuksen arvoinen ja kysyy, mitä luottamuksen menettämisestä voisi seurata. Toimittaja ei esitä suomalaisten viranomaisluottamuksesta tarkkoja lukuja tai viittaa lähteeseen. Viimeisen kappaleen voisi nähdä yrityksenä alleviivata jutun yhteiskunnallista merkitystä. Siinä perustellaan, miksi juttu oli tärkeää tehdä.

Viimeisessä kappaleessa toimittaja tulee määritelleeksi sitä, mikä on oikein ja hyvää. Esimerkiksi seuraavassa katkelmassa toimittaja pitää tärkeänä, että poliisin täytyy tutkia myös rikokset, jotka eivät koske valtaväestöä:

”Suomalaiset uskovat, että poliisi tekee kaikkensa selvittääkseen sen tietoon tulevat rikokset. Poliisijohto vakuuttaa, että viranomaiset turvaavat kaikkien oikeudet.

Turvaavatko? Puuttuuko poliisi tehokkaasti myös rikoksiin, jotka eivät kosketa juurikaan valtaväestöä?” (HS 25.4.2021)

Toimittajan ääni näkyy artikkelissa myös, kun toimittaja houkuttelee lukijaa kyseenalaisemaan työntekijän kannalta epäreilua sopimusta, jonka työnantaja on laatinut ammattiliitto Pamin avustuksella. Toimittaja ihmettelee tekstissä: ”Herää kysymys, miksi ammattiliitto Pam on mukana laatimassa tällaisia sopimuksia.” Uutisjournalismissa toimittaja olisi todennäköisesti esitellyt sopimuksen ja liittänyt mukaan asiantuntijan kommentin sen laillisuudesta ilman omaa välikommenttia. Välikommentilla korostetaan tekstin tavoitetta kertoa, että järjestelmä on epäoikeuden mukainen ja toimii hämärillä pelisäännöillä.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) toimittaja korostaa rooliaan ja kertoo jutun teosta minämuodossa: ”haastattelin”, ”kävin läpi”, ”otin yhteyttä”, ”ehdotin”, ”yksilöin kysymyksiä”. Artikkelin alussa toimittaja viittaa Tutkinta lopetettu -juttuun, jonka hän on myös kirjoittanut. Toimittaja kertoo ”törmänneensä Annan tapaukseen” juttua tehdessään. Jutun lopussa toimittaja tuo esiin, että hän on sopinut Annan kanssa nimimerkin käytöstä ja kertonut Annalle tämän oikeuksista haastateltavana: ”Kerroin, että haastattelun jälkeen julkaisua on vielä aikaa pohtia.”

Anna ihmettelee toimittajalle lähettämässään viestissä, miten hänen tapauksensa on mahdollinen. Toimittaja kommentoi viestiä jutussa: ”Se on hyvä kysymys.” Toimittaja tuo näin esiin olevansa tapauksesta ymmällään ja pitävänsä selvittämistä tärkeänä. Samalla lukija voi ajatella toimittajan asettuvan Annan puolelle. Toimittaja jatkaa ääneen ihmettelyä esittämällä jutussa kysymyksiä kuten: ”Miksi tutkinnanjohtaja ei siis varmistanut, että Anna saisi asianajajan ja pääsisi tukipalveluiden piiriin?” ja ”Miksi maan

syöttäjä esimerkiksi antoi pidätysmääräyksen Annan parittajasta, jos ei aikonut nostaa asiassa syytteitä?” (HS 15.8.2021)

Toimittaja tuo jutussa esiin oman perehtyneisyytensä lakiasioihin. Poliisi ei suostu kommentoimaan Annan tapausta julkisesti vedoten siihen, että tiedot ovat salassa pidettäviä. Toimittaja haastaa poliisin vastaamalla tälle, että julkisuuslain mukaan poliisi voi kommentoida tietoja Annan luvalla. Toimittaja tuo näin esiin oman asiantuntemuksensa. Lukija voi saada vaikutelman, että toimittaja tuntee lain jopa paremmin kuin poliisi. Vaihtoehtoisesti lukija varmistuu siitä, että toimittaja ei ole poliisin harhautettavissa.

4.3 Diskurssit

Aineistosta erottui kolme diskurssia uhrien, asiantuntijoiden ja viranomaisten ympäriltä. Jokaisesta tietolähteestä tuotettiin tiettyä mielikuvaa eri kielen keinoja käyttämällä.

4.3.1 Uhidiskurssi

Rikosten uhrin ovat jutuissa tarinan päähenkilöitä. He ovat epäoikeudenmukaisen järjestelmän uhreja eivätkä saa oikeutta. He ovat haavoittuvaisessa asemassa, tulevat vaikeista lähtökohdista ja heidän tietämättömyyttään käytetään hyväksi. Uhreista välittyvä vian, naiivi ja hyväntahtoinen kuva. Uhrien ja lukijan välille luodaan solidaarisuutta kertomalla uhrien tunteista eri tilanteissa.

Uhreille on annettu tietolähteinä suuri painoarvo. Tekstissä käytetään useasti ilmaisuja ”uhrin mukaan” ja ”uhri sanoo”. Siteeraaminen noudattaa journalismissa tyypillistä objektiivista ilmaisutapaa. Toimittaja siirtää vastuun uhrin uskomisesta näin lukijalle. Uhri myös ”yrittää selittää” (HS 15.8.2021), mutta viranomaiset eivät usko häntä. Lukijalle välittyy tästä kuva, että toimittaja luottaa uhrin sanomaan. Uhri on altavastaaja, jota kohdellaan välinpitämättömästi. Uhrit ovat artikkeleissa ensisijaisesti heidät pettäneen oikeusjärjestelmän uhreja. He korostavat tätä itse kertoessaan, etteivät he ole esimerkiksi rahan perässä vaan haluavat oikeutta.

Uhrin epäoikeudenmukaista asemaa korostetaan ääri-ilmaisuilla kuten lainauksessa ”Yksikään poliisi tai syyttäjä ei ole *koskaan* [pahoitellut] tai yrittänyt korjata asiaa” (HS 15.8.2021). Avunsaantia kuvataan vaivalloiseksi, uhri esimerkiksi ”saa *lopulta* asianajajan” (HS 15.8.2021). Tekstissä käytetään retorisenä keinona myös määrällistämistä kerrottaessa, että apu on ”satojen kilometrien päässä” (HS 25.4.2021). Uhrin kokemaa vääryyttä korostetaan tekemällä se lukijalle konkreettiseksi. Uhrit pelkäävät poliisin kosta, mutta haluavat että heidän tapauksensa tulee julkisuuteen. He haluavat estää sen, että heidän kohtalonsa tapahtuisi jollekulle toiselle. Tämä voi lisätä lukijan sympatiaa uhreja kohtaan. Uhrit luottavat siihen, että toimittaja kertoo tarinan niin, ettei heidän asemansa huonone. Uhrit siis luottavat toimittajaan ja toimittaja uhreihin.

Uhreista luodaan tekstissä inhimillisiä ja samaistuttavia hahmoja kuvailemalla, kuinka he käyttäytyvät eri tilanteissa. Uhrien toimintaa kuvaillaan adverbein ”otti päätöksen rasakaasti”, ”puhuu lämpimästi” (HS 25.4.2021), ”luotti vahvasti” ja ”kerto hitaasti ja täsmällisesti” (HS 15.8.2021). Toimittaja on nähnyt ja kuullut, kuinka uhrin käyttäytyvät haastattelutilanteissa. Menneiden tapahtumien kuvailuun käytetään asiakirjoista saatuja kuvauksia. Esimerkiksi kuulustelutilannetta kuvataan jutussa tarkasti:

”Toisella tuoleista istui nuori suomalainen nainen polvet ylhäällä, kädet jalkojen ympärillä. Hän itki, tärisi ja änkytti. Sitten hän poistui oksentamaan.” (HS 15.8.2021)

4.3.2 Asiantuntijadiskurssi

Asiantuntijat asettuvat kommentoimaan tapahtumia ikään kuin järjestelmän ulkopuolelta ja riippumattomina. Heitä käytetään arvioimaan uhrien esille tuomia ongelmia. He ihmettelevät poliisin toimintaa ja ovat uhreista huolissaan, mutta eivät pidä poliisi-instituutiota huonona. Ratkaisuksi riittämättömiin tutkintoihin he ehdottavat muun muassa kattavampaa koulutusta poliiseille. Asiantuntijat saavat jutuissa usein viimeisen sanan poliisin sijaan, eli asiantuntijalausunnoille annetaan suurempi painoarvo. Uhrin kertoma ja asiantuntijoiden lausunnot eivät ole ristiriidassa keskenään.

Asiantuntijoista rakennetaan asiantuntevaa ja sympaattista kuvaa. Heidän ammattitaitoaan perustellaan kertomalla heidän koulutustaustastaan ja urastaan. Asiantuntijat

myös tehdään lukijoille tutuiksi kertomalla, missä heitä haastatellaan. Asiantuntijat esiintyvät jutussa omalla kuvalla ja nimellään, mikä tuo heitä lähemmäksi lukijaa.

Tekstissä siteeratut asiakirjat näyttävät asiantuntijoiden tavoin luotettavina ja puolueettomina lähteinä. Jos poliisin kertoma oli ristiriidassa asiakirjanäytön kanssa, asiakirjoille annettiin suurempi painoarvo. Toisaalta jos uhri ei muistanut kuulustelupöytäkirjaan kerrottuja asioita, annettiin hänen lausunnolleen suurempi painoarvo. Asiakirjoja käytettiin aineistossa puolustamaan uhrin kertomaa, vaikka ne olisivat ristiriidassa keskenään. Tämä saattaa näyttäytyä lukijalle loogisena, sillä lukija opetetaan tekstissä huomaamaan, ettei poliisiin ei voi luottaa. Lukijaa kannustetaan uskomaan uhria luomalla viattomuuden ja vihollisuuden narratiiveja sekä osoittamalla viranomaisten toimivan aina tietyn kaavan mukaan (Ettema ja Glasser 1998, 148).

4.3.3 Viranomaisdiskurssi

Viranomaisdiskurssi käsittää poliisin ja muut artikkeleissa esiintyvät viranomaiset. Poliisi on artikkeleiden perusteella tehoton, epäammattimainen ja töykeä. Näitä selittävät koulutuksen puute, suora välinpitämättömyys, halu päästä helpolla ja tutkia mahdollisimman vähän rikoksia. Poliisi ei ole tietoinen kaikista uhrin oikeuksista rikosprosessissa. Poliisi ja muut viranomaiset ovat jutussa kasvottomia ja nimettömiä toimijoita, eli he jäävät lukijalle etäisiksi hahmoiksi.

Poliisin toiminnasta ei aina käytetä neutraaleja verbejä. Poliisi esimerkiksi ”tiviaa”, ”hiillostaa” ja ”lyö luurin korvaan” (HS 15.8.2021). Uhrin mukaan poliisi myös käyttää kiro sanaa. Poliisi syyllistää uhria sanomalla, että tämän tulee ”tehdä loppu asioille” (HS 15.8.2021). Poliisin haluttomuus vastata toimittajan kysymyksiin luo lukijalle kuvaa poliisista, jolla on jotain salattavaa tai joka on joutunut kiusalliseen tilanteeseen. Poliisin lisäksi syyttäjän toiminnasta luodaan kyseenalainen kuva. Tämäkään ei vastaa toimittajan kysymyksiin. Oikeusjärjestelmä vaikuttaa toimivan omilla säännöillään, eikä kukaan kommentoi asioita julkisesti, saati ota vastuuta tapahtuneesta.

Muiden viranomaisten ponnistelut uhrin oikeuden saamiseksi eivät riitä, sillä tutkinnan aloittaminen on lopulta poliisin harkinnan varassa. Poliisin lisäksi syyttäjä voi valita, kuka

saa oikeutta. Lukijalle syntyy kuva toimimattomasta järjestelmästä ja viranomaisten mielivaltaisesta toiminnasta. Kukaan heistä ei joko voi tai halua tehdä mitään, jotta uhri saisi oikeutta.

Nimettöminä haastatellut poliisit kertovat, että heistä poliisi tutkii ihmiskauppaa puutteellisesti. He ”ihmettelevät” ja ”kummastelevat” (HS 15.8.2021) toisten poliisien ja syyttäjien toimintaa. Tässä yhteydessä poliisi näyttäytyy oman alansa asiantuntijana ja hänen sanomaansa luotetaan. Poliisin asiantuntijaroolin voi nähdä legitimoivan poliisi-instituutiota.

4.4 Tutkimuskysymyksiin vastaaminen

Tutkimuskysymykset ovat 1) Millaisen vaikutelman artikkelit antavat tutkivan journalismin tietolähteistä? ja 2) Kuinka journalistiset valinnat palvelevat tutkivan journalismin tavoitteita?

Aloitin tiivistämällä lyhyesti vastaukseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Tarinan päähenkilöitä kuvataan erityisesti epäoikeudenmukaisen järjestelmän uhreina. Lukijan ja uhrien välille luodaan solidaarisuutta muun muassa kuvailemalla uhrien taustaa, tilannetta ja tunteita. Uhrin ovat selvästi ensisijaisia tietolähteitä: heidän tulkintaansa tilanteista painotetaan poliisin lausuntoja enemmän. Poliisia käsitellään erityisesti instituutina. Yksittäisien poliisien rikkomukset nostetaan esimerkiksi järjestelmän toimimattomuudesta. Asiantuntijoille annetaan suuri painoarvo. He näyttäytyvät neutraaleina ulkopuolisina kommentoijina, jotka ovat tilanteesta huolissaan ja esittävät ratkaisuja. Vahvaa asiakirjanäyttöä tarvitaan anonyymien lähteiden tueksi, jotta toimittaja voi esittää varmistaneensa faktat asianmukaisesti.

Toisen tutkimuskysymyksen kautta pyrin avaamaan, miksi toimittaja on tehnyt havaittuja valintoja. Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) kerrotaan suoraan, että artikkelin tarkoitus on kertoa ”*miten* poliisi tutkii ihmiskauppaa”. Artikkelin vastaus on tutkivan journalismin tekoa ohjaavaan kysymykseen, *kuinka* (Kuutti 1994, 87). Lukijalle kerrotaan, että artikkeli pohjautuu vuosien journalistiseen tutkimukseen. Näin lukija saa

heti tiedon siitä, että poliisia ei olla syyttämässä kevein perustein. Jutun tarkoitus selittää lukijalle poikkeuksellisen tarkasti ja alleviivaten:

”Tässä jutussa ei oteta kantaa siihen, ovatko kuvatut tapahtumat rikoksia. Rikosoikeudellisen vastuun arviointi on viranomaisen tehtävä ja viime kädessä asiasta päättää tuomioistuin. Kyse on siitä, selvittääkö poliisi asian lain vaatimalla tavalla.” (HS 25.4.2021)

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) Annan tapauksen yhteiskunnallista merkitystä perustellaan muun muassa sillä, että se on apulaisoikeuskanslerin eli ylimmän laillisuusvalvojan tutkinnassa. Apulaisoikeuskansleri tutkii yli kaksi vuotta vanhoja tapauksia vain ”erityisen painavasta syystä”. Annan valintaa artikkelin päähenkilöksi perustellaan sillä, että tämä on suomalainen. Näin luodaan vaikutelmaa siitä, että myös kuka tahansa valtaväestöön kuuluva voi joutua ihmiskaupan uhriksi.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -jutun (HS 15.8.2021) pääväite on, että ”psykologista väkivaltaa ja kontrollia, joka liittyy ihmiskauppaan ja usein esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaan, ei ymmärretä poliisissa aina riittävän hyvin.” Tätä pidetään merkittävänä ongelmana, sillä epäonnistunut tutkinta voi aiheuttaa uhrille ylimääräistä kärsimystä. Jutussa kerrotaan tarkasti, kuinka ihmiskauppa ja sitä seurannut rikosprosessi ovat traumatisoineet Annan. Tämä esimerkiksi tarvitsee unilääkkeitä nukkuakseen ja herää painajaisiin huuhtaen, vaikka tapahtumista on jo monta vuotta. Ihmiskaupparikoksen uhriksi joutuminen ei ole yleistä etenkin Suomessa. Jutussa kuitenkin annetaan pienen uhrijoukon inhimilliselle kärsimykselle suuri painoarvo. Toisin sanoen annetaan ymmärtää, että yksikin oikeudetta jäänyt uhri on liikaa.

Lukija opetetaan molemmissa artikkeleissa tunnistamaan tietty kaava, jonka mukaan viranomaiset menettelevät (ks. Ettema ja Glasser 1998, 148). Tutkinta lopetettu -jutussa (HS 25.4.2021) tämä tehdään toiston avulla kertomalla lukuisista ihmiskauppatutkinnoista. Ehkä halusit kuitenkin vähän -jutussa (HS 15.8.2021) tuodaan esiin uhrin oikeudet ja poliisin velvollisuudet. Lukijan annetaan itse päätellä, että poliisi ei ole toiminut lain velvoittamalla tavalla.

Suoria syytöksiä poliisia kohtaan vältetään aineistossa myös käyttämällä passiivia. Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) passiivin käyttö ja poliisin toimijuuden osoittaminen vaihtelevat. Jutussa näkyy toimittajan tasapainottelu objektiivisen ja neutraalin ilmaisun sekä uhrin näkökulman korostamisen välillä. Esimerkiksi kuvaillessaan tyyppilistä ihmiskauppatapauksen selvitystä toimittaja käyttää passiivia, eikä viittaa suoraan poliisiin instituutioon tai siellä työskenteleviin poliiseihin tekijöinä. Passiivi antaa lukijalle kuvan, että toimittaja ainoastaan kertoo havainnoistaan. Poliisin mainitseminen ei muuttaisi lauseiden merkitystä mutta se vaikuttaa tekstin sävyyn ja vaikutelmaan objektiivisuudesta. Seuraavassa lainauksessa passiivia on käytetty useasti:

”Selvityksen perusteella ei usein oteta tutkintaan lainkaan, tai sitten ne tutkintaan puutteellisesti, minkä jälkeen tutkinta päätetään. Osa tutkinnoista ei teknisesti päätetä, mutta niiden annetaan seisoa vuosia.” (HS 25.4.2021)

Jutuissa käsitellään myös tutkivan journalismin kysymystä *miksi* (Kuutti 1994, 87). Jutuissa todetaan, että poliisi ei tunnista tiettyjä rikostyyppisiä eikä sen vuoksi osaa tutkia niitä. Väite vahvistetaan asiantuntijoiden lausunnoilla. Tutkinta lopetettu -jutussa (HS 25.4.2021) poliisit kommentoivat ihmiskaupparikostutkintoja anonyymisti. Poliisit antavat niiden puutteellisuudelle useita selityksiä: ”Useampi poliisi on kertonut HS:lle, että joillain laitoksilla pyritään päättämään ihmiskauppatapaukset mahdollisimman nopeasti ilman selvitystä, koska ne ovat vaivalloisia, niitä ei ymmärretä tai ne eivät kiinnosta.” Poliisi siis itse vahvistaa kuvaa epäammattimaisesta ja välinpitämättömästä instituutiosta.

Ehkä halusit kuitenkin vähän -artikkelissa (HS 15.8.2021) poliisin haluttomuus vastata kysymyksiin saa jopa ironisia piirteitä:

”Pohjanmaan poliisilaitoksen päällikkönä tutkinnan aikaan toiminut Risto Lammi sanoo, että hän ei voi kommentoida tutkintaa, koska ei ole enää päällikkö. Nykyinen päällikkö Kari Puolitaival sanoo, että ei halua kommentoida Annan tapausta tarkemmin, koska ei ollut päällikkönä siihen aikaan eikä tunne tapausta niin tarkasti.” (HS 15.8.2021)

Miksi-kysymykseen ehdotetaan Tutkinta lopetettu -artikkelissa (HS 25.4.2021) epäsuorasti vastaukseksi myös poliisin asenteellisuutta ulkomaalaisia uhreja kohtaan.

Asianajaja Kaikkonen kertoo havainneensa vastaavaa asennetta. Jutussa ei kuitenkaan syytetä poliisia rasismista tai tutkita väitettä tarkemmin. Jutussa ei myöskään tutkita, onko puutteellisten selvitysten taustalla esimerkiksi poliisin resurssipula. Vastaavasti Ehkä halusit kuitenkin vähän -jutussa (HS 15.8.2021) vihjataan otsikkoa myöten, että poliisilla on ennakkokäsityksiä naisista. Väitteiden tarkempi selvittäminen on saattanut rajautua jutuista pois yksinkertaisesti niiden pituuden vuoksi.

Retoriset kysymykset ovat tyypillisiä mielipiteellisissä tekstilajeissa, esimerkiksi kolumneissa ja kommentteissa. Niiden käyttäminen tutkivassa jutussa on poikkeuksellinen valinta. Kysymyksillä voidaan suoraan ohjata lukija pohtimaan jotakin tiettyä asiaa tai osoittaa, että lukijan mielessä pyörinyt kysymys on olennainen. Toisaalta retoriset kysymykset eivät ole suoria väitteitä tai syytöksiä. Näin toimittaja voi epäsuorasti esittää kovaa kritiikkiä poliisia kohtaan ilman, että hänen tarvitsee esittää sille suoria todisteita, kuten tutkimusta poliisin asenteellisuudesta. Voidaan nähdä, että juttua varten tehty journalistinen tutkimus toimii riittävänä tukena kritiikille.

Haastattelutilanteiden selostaminen jutussa auttaa lukijaa punnitsemaan jutun totuudenmukaisuutta ja näkemään, miksi toimittaja on antanut uhreille paljon painoarvoa lähteinä. Molemmissa artikkeleissa lukijalle selitetään rikossanastoa, jotta tämän on helppompaa ymmärtää olennaiset asiat. Toimittajan kertoessa jutun teosta minämuodossa hän tuo vahvemmin esiin sen, että on itse vastuussa oikeiden kysymysten esittämisestä ja oikeiden väitteiden uskomisesta.

Artikkeleiden loppuja tarkastelemalla käy ilmi, että viimeisen sanan saa joko toimittaja tai uhri. Tämä luo juttuihin vaikutelmaa yhtenäisestä kertomuksesta. Tutkinta lopetettu -artikkeli (HS 25.4.2021) loppuu toimittajan reflektointiin luottamuksen merkityksestä yhteiskunnassa. Ehkä halusit kuitenkin vähän -jutussa (HS 15.8.2021) palataan Annan kuulumisiin ja kerrotaan tämän aikeista jatkaa oikeusprosessia. Sellaisissa kohdissa, joissa asiantuntijan ja poliisin lausunnot olivat ristiriidassa, viimeisen sanan saa asiantuntija. Havainto on yhtenevä Etteman ja Glasserin (1998, 101) tutkimuksen kanssa.

5 POHDINTA

Tässä tutkielmassa on pyritty hahmottelemaan tutkivan journalismin erityistä asemaa journalismin kentällä ja sen keinoja paljastaa yhteiskunnan epäkohtia, sekä tietolähteiden valinnan kautta että yksityiskohtaisemmin tekstin tasolla.

Analyysin tulokset ovat monilta osin yhteneviä Etteman ja Glasserin (1998) havaintojen kanssa. Tutkivan journalismin jutuissa voidaan käyttää poikkeuksellisia kielen keinoja, kuten moraalisesti latautunutta sanastoa ja tarinallista kerrontaa. Tietolähteiden kohdalla voidaan tehdä jutun narratiivia palvelevia painotuksia, kunhan niille esitetään vahvaa dokumentoitua näyttöä tueksi. Toimittajan oma ääni erottui aineistosta selvästi havaintona, jota tutkielman tutkimuskirjallisuudessa ei tullut esiin. On syytä huomata, että tutkielman havainnot liittyvät ihmiskaupparikoksia käsittelevään tutkivaan journalismiin. Toista teemaa käsittelevät artikkelit olisivat saattaneet antaa erilaisia tuloksia.

Havaintojen perusteella voisi väittää, että tutkiva journalismi itsessään toimii korjauskertoimena vakiintuneiden tietolähteiden hallitsemalla päivittäisjournalismin kentällä. Kärjistäen voisi sanoa, että uutisjournalismissa vakiintuneilta tietolähteiltä kysytään, miten asiat ovat ja vastaus esitetään neutraaliin sävyyn. Tutkivassa journalismissa toimittaja tekee kovaa työtä selvittääkseen itse, miten asiat ovat. Tämän voi nähdä antavan toimittajalle vapauden tehdä moraalisia syytöksiä ilman, että journalismin puolueettomuus vaarantuu.

Tutkivat jutut eivät pyri rapauttamaan ihmisten luottamusta yhteiskunnan instituutioihin niitä kritisoidessaan. Molemmissa aineiston artikkelissa päinvastoin korostettiin luottamuksen tärkeyttä, ja vaadittiin että poliisin tulee olla tämän luottamuksen arvoinen. Tutkinta lopetettu -jutussa (HS 25.4.2021) luottamuksen merkitystä pohdittiin yhteiskunnallisella tasolla ja Ehkä halusit kuitenkin vähän -jutussa (HS 15.8.2021) yksilön kautta käyttäen Annaa esimerkkinä.

Tutkivalla journalismilla voisi nähdä olevan emansipatorinen ote yhteiskuntaan. Se pyrkii tuomaan esiin näkökulmia, jotka jäävät usein marginaaliin ja asettumaan heikomman

puolelle. Tutkiva journalismi ei voi taata uhreille oikeutta, mutta sillä on kiistaton voima muuttaa yhteiskuntia oikeudenmukaisemmiksi. Tämän osoittavat muun muassa juttujen julkaisun jälkeen aloitetut virkarikostutkinnat poliisin rikkeistä. Oma arvonsa on myös sillä, että tutkivien juttujen ansiosta uhrien inhimillinen kärsimys ei jää ainoastaan rikostilastoksi vaan tulee käsiteltyä julkisuudessa. Näin tutkiva journalismi voi herättää lukijoissa solidaarisuutta uhreja kohtaan.

Verkkoaikakaudella lukijoille on tarjolla valtava määrä ilmaisia sisältöjä, mikä haastaa maksullisen journalismin. Näkisin, että juuri journalistisella tiedon keruulla journalismi voi edelleen perustella asemaansa yhteiskunnallisen tiedon tuottajana. Arolainen (2000, 125–126) näkee, että journalismi tarvitsee myös hitaasti tuotettuja juttuja. Vahva tutkivan journalismin perinne tekee hyvää journalistiselle itsenäisyydelle. Nähdäkseni onkin sääli, jos tutkivan journalismin ote yhteiskunnan ongelmiin jää pistetarkasteluksi. Harvalla toimittajalla on aikaa seurata tapauksia myös ensimmäisen jutun jälkeen. Voi myös olla, etteivät jatkojutut saa yhtä paljon lukijoita tai nouse julkiseen keskusteluun ensimmäisen artikkelin lailla.

Tutkivasta journalismista ei ole ollut journalistiikan tutkinto-ohjelmassa erillistä kurssia, joten tutkivan journalismin luonne ja kielelliset keinot avautuivat minulle vasta tutkielmaa tehdessä. Jos tekisin tutkielman uudestaan tämänhetkisillä tiedoilla, rajaisin tutkimuksen tarkemmin. Artikkeleista olisi voinut keskittyä tutkimaan esimerkiksi vain viattomuuden ja vihollisuuden narratiiveja.

Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa tutkia Etteman ja Glasserin (1998) tavoin suomalaisten tutkivien journalistien omaa käsitystä ammatti-identiteetistään. Kokevatko he olevansa "omantunnon huoltajia", demokratiaa palvelevia etsiviä vai jotakin muuta? Tutkielmassa tarkastellut artikkelit kirjoittanut toimittaja Paavo Teittinen kertoo *Suomen Lehdistön* (25.8.2021) haastattelussa, että häntä motivoi myötätunnon sijaan turhautuneisuus oikeusvaltion toimimattomuuteen. Taitava tutkiva journalisti osaa kääntää tämän turhautuneisuuden voimavaraksi unohtamatta kriittistä suhtautumista haastateltaviin ja tutkivan journalistin "mieletöntä" vastuuta (Ettema ja Glasser 1998, 155).

6 LÄHTEET

Arolainen, Teuvo (2000) Tutkivan journalismin vuosikymmen. Journalismikritiikin vuosikirja 1999, Tiedotustutkimus 23 (1), 114–127.

Chermak, Steven ja Alexander Weiss. 2005. "Maintaining Legitimacy Using External Communication Strategies: An Analysis of Police-Media Relations." *Journal of criminal justice* 33 (5): 501–512. doi:10.1016/j.jcrimjus.2005.06.001

Dijk, Teun A. van 1985. Handbook of discourse analysis: 4, Discourse analysis in society. London: Academic Press.

Ettema, James S., ja Theodore L. 1998. Glaser. Custodians of Conscience: Investigative Journalism and Public Virtue. Columbia University Press.

Gandy, Oscar H. 1982. *Beyond Agenda Setting: Information Subsidies and Public Policy*. Norwood (N.J.): Ablex.

Heikkilä, Heikki 2001. Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla. Tampere: Tampereen yliopisto.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa. 1998. Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus.

KMT. 2022. Lehtien lukijamäärät -tilasto. <https://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2022/11/KMT-2022-lukijamaarat-liite.pdf> Luettu 10.2.2023

Kunelius, Risto, Elina Noppari ja Esa Reunanen. 2010. Media vallan verkoissa. 2. korjattu painos. Tampere: Journalismien tutkimusyksikkö, tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.

Kuutti, Heikki. 1994. "Tutkiva journalismi - mitä se on?". *Media & viestintä* 17 (4): 87–95. <https://doi.org/10.23983/mv.63580>.

Kuutti, Heikki. 1995. Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkivuus. Jyväskylä: Atena.

Lee, Murray, ja Alyce McGovern. 2013. Policing and Media: Public Relations, Simulations and Communications. Vol. 4. London: Taylor & Francis Group.

Limnell, Jarno, Elina Hiltunen, Mikko Dufva ja Tuomas Aivelo. 2022. *Suomen tulevaisuudet: suuret kysymykset ja vastaukset*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Luostarinen, Heikki. 1991. Interdiskursiivisen ihmeen jäljillä. *Media & Viestintä*, 14 (3): 109–112. <https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/64330>

Noppiari, Elina. 2010. "'Ihmisiä tässä kaikki ollaan': Suomalaisten päättäjien ja Journalistien Vuorovaikutus ja Luottamuksen Rakentumisen käytännöt". *Media & Viestintä* 33 (3): 32–49. <https://doi.org/10.23983/mv.62932>.

Oikeusministeriö. 2022. "Oikeusvaltio Suomi." Luettu 25.4.2022. <https://oikeusministerio.fi/oikeusvaltio-suomi>.

Pernu, Ilkka. 25.8.2021. "Paavo Teittinen tehtailee merkittäviä juttuja, mutta ei juuri mieti niiden vaikutuksia" Suomen Lehdistö. Luettu 12.4.2023. <https://suomenlehdisto.fi/paavo-teittinen-tehtailee-merkittavia-juttuja-mutta-ei-juuri-mieti-niden-vaikutuksia/>

Puustinen, Jarmo. 2017. Poliisin imago. Eroavatko poliisin ja median näkemykset poliisin imagosta? Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/101060>

Pynnönen, Anu. 2013. Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Reunanen, Esa & Koljonen, Kari. 2014. Toimittajan sanansijat. Tampere: Tampere University Press.

Vuorensyrjä, Matti ja Jenita Rauta. 2020. Poliisibarometri 2020: Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisu 2020:12. Helsinki: Sisäministeriö.

Väliverronen, Esa. 1996. Ympäristöuhkan anatomia. Tiede, mediat ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Tampere.

7 AINEISTO

Teittinen, Paavo. 15.8.2021. Ehkä halusit kuitenkin vähän. Helsingin Sanomat. Luettu 15.3.2022. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000008181199.html>

Teittinen, Paavo. 25.4.2021. Tutkinta lopetettu. Helsingin Sanomat. Luettu 15.3.2022. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000007936856.html>